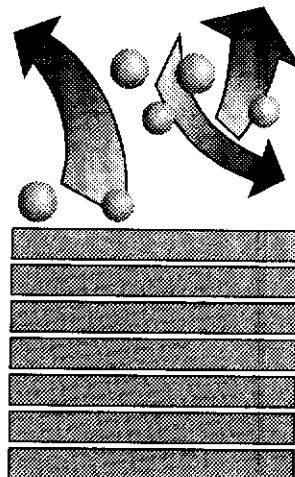

بازرگانی

جایگاه مناطق آزاد در جلب سرمایه‌های خارجی

از: مشاور اقتصادی اتاق

بحث درباره مناطق آزاد و جایگاه آن در جلب سرمایه‌های خارجی که چندصباحی بودنتش آن فرونشسته بود ، باز دیگر داغ شده و باز دوباره بالا گرفته است . تب ایجاد مناطق آزاد دوباره تاجایی بالا گرفته است که گویی مناطق آزاد ، مناطقی که تاکنون نه از آن تعریفی قانونی ارائه شده است و نه در این کشور انواع آن از یکدیگر تمیز داده شده و با ... حلال همه مسائل و مشکلات اقتصادی ، اجتماعی و حتی فرهنگی خواهد بود . از این‌رو ملاحظه می‌شود که کمتر مسئول یا منطقه‌ایست که خواستار ایجاد یک منطقه آزاد تجاری - صنعتی یا ساده‌تر منطقه آزاد نباشد . بنابراین به نظر می‌رسد ضرورت داشته باشد ضمن طرح مقدماتی بر مناطق آزاد و جایگاه آن در جلب سرمایه‌های خارجی ، بررسی جامع و همه جانبه ای که دربرگیرنده تمامی جوانب اینگونه مناطق از آغاز تا کنون ، تبیین انواع گوناگون آن پراکش جغرافیایی ، عملکرد و در نهایت اشاره به جایگاه مناطق آزاد امکان پذیر است برای ایجاد در ایران خالصی از ناپایده . لذا بحث را آغاز و آنرا پی خواهیم گرفت .

پیش از آغاز سخن درباره جایگاه و به‌طور کلی نقش مناطق آزاد در جلب سرمایه‌های خارجی در ایران به نظری می‌رسد توجه به این معنای ضرورت داشته باشد که اساساً " ایران ، صرفنظر از سالهای جنگ ایران و عراق ، به ویژه بعد از تصویب قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی در سال ۱۳۳۴ به لحاظ برخورداری بودن کشور از قانون مذکور و ظرفیتهای لازم با آن که در میزان و سهم سرمایه‌گذار بی‌خارجی بی‌هیچ‌گونه دلیلی علمی محدودیت وجود داشته است ، همواره برای جلب سرمایه‌های خارجی سرزمینی مناسب و برخوردار از مزیت‌های نسبی بسیار بوده و برخلاف بیشتر کشورهای از رشد مانده ، در حال رشد و یا دارای اقتصاد متمرکز دولتی، در این زمینه با موانع به مراتب کمتری روبرو و دست‌به‌گریبان بوده است .

به هر حال لازم به یاد آوری است که به‌طور کلی اصطلاح یا مفهوم مناطق و سرزمینهای آزاد ، در انواع متفاوت آن و در نهایت انگیزه ایجاد و تاسیس آنها ، هسانگونه که بارها و بارها عنوان و تکرار شده است ، نه در جهان و نه در ایران مطلب تازه یا مقوله‌ای نیست که اندیشه آن ابداعی ، خلق‌الساعه و یا ساخته ، و پرداخته ذهنیات این با آن باشد . گفتگو در باره مناطق آزاد و به‌طور کلی ایجاد و بهره‌برداری از آنها صرفنظر از نمونه‌های باستانی یا تاریخی حتی جوان آن ، به ویژه در شکل نوین آن پدید مایست مولود سالهای اول بعد از پایان جنگ جهانی دوم ، خصوصاً " سالهای دهه هفتاد و ملهم از نمونه و نسل جدید مناطق آزاد ۴

"EXPORT PROCESSING ZONES= EPZS "

مناطق به‌نام منطقه پردازش صادرات که غالباً " با عنوان " منطقه آزاد تجاری - صنعتی " مورد گفتگو می‌باشد و نخستین نمونه آن در دهه پنجاه در شانون " SHANNON " ایرلند شمالی تاسیس و مورد بهره‌برداری قرار گرفت و پیوسته در بازرگانی خارجی از رونقی چشمگیر برخوردار بوده است . به‌طور کلی منطقه پردازش صادرات یا صنعتی - تجاری نوعی از انواع منطقه‌های آزاد است که با هدف توسعه صنایع و به منظور گسترش صادرات انجام می‌پذیرد . واقعیتی که آثار آن در رشد و توسعه بازرگانی بین‌المللی به گونه‌ی غیر قابل تصور بر همگان به‌ویژه سرودست اندر کاران مسائل مربوط به توسعه بازرگانی بیش از پیش آشکار است و به تعبیری نخستین مرحله آزاد سازی بازرگانی محسوب و شناخته شده است .

نکته‌ای که در این گفتار توجه‌مان درخور اهمیت است و در واقع پاسخی به پرسشهای عنوان شده در خصوص مناطق آزاد می‌باشد و بارها و بارها به مناسبت‌های متفاوت عنوان شده ، این‌که به‌طور کلی اندیشه ایجاد مناطق آزاد در ایران نخستین بار در سالهای آغازین دهه سی و با بروز مسائل و مشکلات فراوان و ناشی از نبود تسهیلات بندری برای نگاهداری کالاهای وارد به کشور از طریق بندرهای عمده بازرگانی و مبادلاتی جنوب کشور مانند بندر خرمشهر ، بوشهر و بندرعباس آشکار شد . بدین‌سان بود که در پی بروز مشکلات بی‌شمار در زمینه بازرگانی ، تخلیه و انبار کالاهای وارد به کشور ،

اندیشه ایجاد مناطق آزاد به گونه‌ی درخور توجه، از سوی برخی مسئولان بلند پایه کشور عنوان شد. اما با وجود آنکه این اندیشه مورد تأیید پیران و طرفداران دبستان بازرگانی آزاد و حتی تأیید و تأکید بالا ترین مقامات مسئول کشور قرار داشت، با این حال بر اساس نتایجی که از مطالعات و بررسیهای مهندسی - مشاورانه مالی کامپاسکس منتخب سازمان برنامه وقت به دست آمده بود، ایجاد مناطق آزاد، در هیچ یک از انواع آن مورد تأیید قرار نگرفت و لذا توصیه شد برای رفع موانع و مشکلات تخلیه و انبار کالاهای وارد به کشور از راه بندرهای جنوب و تسهیل امر بازرگانی، با عنایت و التفات به ضرورت اقدام در زمینه مذکور با فوریت هر چه بیشتر نسبت به ایجاد تعدادی انبارهای عادی نگاهداری کالا و همچنین انبارهای آزاد گمرکی FREE WARE HOUSES اقدام سریع به عمل آید. بر اساس همین پیشنهاد و تأکید بود که در سال ۱۳۳۸ نسبت به ایجاد یک در انبار عادی نگاهداری کالا در خرمشهر اقدام شد.

در سالهای میانی دهه چهل بار دیگر اندیشه ایجاد بندر ها و جزیره‌های آزاد در خلیج فارس بالا گرفت و موضوع ایجاد بندر ها و جزیره‌های آزاد در خلیج فارس به کمیسیونی متشکل از بلند پایه ترین کارشناسان اقتصادی وقت کشور و مستقر در وزارت اقتصاد وقت ارجاع شد. کمیسیون پس از انجام مطالعه و بررسی‌های لازم به جهات علمی - عملی بسیاری ایجاد بندر یا جزیره آزاد را از نظر اقتصادی غیر موجه تشخیص و اعلام داشت، اما همین کمیسیون ایجاد

انبارهای آزاد گمرکی در مبادی گمرکی راکه از جمله ابتدایی ترین، قدیمترین و کارآترین نوع از انواع مناطق آزاد محسوب می‌شوند، مورد توصیه و تأکید قرار داد. طی همین دوره، همزمان با گسترش توریسم بین المللی و آشکار شدن مزایای مترتب بر آن به عنوان عمده ترین زیر بخش بازرگانی ملی و بین المللی و همچنین توصیه‌های موکد سازمان ملل متحد مبنی بر کمک به توسعه توریسم در کشورهای در حال رشد و برخوردار از

نورهای زمستانی به مسئولان وقت امور توریسم ایران ارائه شد و مسئولان و کارگزاران وقت سازمان جلب سیاحان را بر آن داشت تا با تأیید سازمان برنامه، مطالعه مربوط به ایجاد مراکز توریستی در جزیره‌های، کیش و "مینو" را به مهندسین مشاور ایرانی و "بنیاد رایت" همکار امریکائی مشاور ایرانی واگذار کنند. بر این اساس بود که طرحهای جامع ایجاد مراکز توریستی "کیش" و "مینو" به عنوان دو طرح

مستقل از یکدیگر با توجه اقتصادی و پیش بینی بازده اقتصادی - اجتماعی درخور توجه تهیه و از تصویب شورای عالی شهر سازی وقت گذشت. سرانجام اجرای طرح ایجاد مرکز توریستی کیش، در سال ۱۳۵۱ به بانگ عمران - بانک ملت کنونی - واگذار شد. عملیات اجرایی طرح با مختصر تغییراتی که در طرح مصوب بعمل آمده بود با هزینه‌های معادل ۸۲/۶۰۰/۰۰۰ (هشتاد و دو میلیون و شصت هزار دلار) در

سال ۱۳۵۶ به پایان رسید و مرکز توریستی مذکور آماده بهره برداری شد. اما بهره برداری توریستی از مرکز توریستی کیش به دلایل بسیار متفاوت بعد از سال ۱۳۵۷ متوقف شد.

با این حال، با توجه به نقش مناطق آزاد در توسعه اقتصادی و اقتصاد هر روز بیش از پیش متمرکز دولتی کشور، در نخستین برنامه پنج ساله اقتصادی اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی به منظور تشویق هر چه بیشتر جذب سرمایه‌های خارجی و داخلی برای سرمایه گذاری، دولت مکلف به ایجاد سه منطقه آزاد تجاری - صنعتی که در واقع همان، مناطق پردازش صادرات

Export processing Zonen باشد، در مرزهای ورودی و جزیره‌های کشور گشت. دولت جزیره‌های کیش و قشم و بندر جابهار را به عنوان مناطق آزاد و سه گانه مورد نظر تعیین و اعلام داشت. افزون بر این دولت مکلف شد کلیه ورودیهای گمرکات ایران را به انبارهای آزاد گمرکی با عنوان، مناطق ویژه حراست شده "مجهز کند، که در این مورد عملاً اقدامی انجام نپذیرفت. مناطق آزاد و سه گانه مذکور در سالهای اول برنامه اول جمهوری اسلامی تاسیس و قانون نحوه‌ی اداره آنها پس از گذشت چند سال از آغاز کار این منطقه‌ها تصویب و اعلام شد. صرف نظر از کاسیتهای بسیار که در قانون مذکور مشاهده می‌شود و عمده ترین آنها همچنان تفکر بجا مانده از اقتصاد متمرکز دولتی سالهای نخست بعد از سال ۱۳۵۷ است و همچنین توجه نبودن مسئولین مربوط در خصوص نوع و شکل

رساندن ۱۰ میلیون تن پنبه به بندر که پیش از این بایستی با پیمودن ۷۰۰۰ کیلومتر انجام می‌پذیرفت، مستلزم پشت‌سرنهاندن راه‌کوته‌عشق آباد - خلیج فارس است.

— مزیت دیگر منطقه‌های آزاد ایران در بازرگانی بین‌المللی و در واقع برقراری ارتباط میان شرق و غرب و شمال و جنوب، صرف‌نظر از برخورداری از مزایای "بهشت‌های مالیاتی" TAX HAVEN یا "PARADISE FISCAUX" ناشی از مقررات موجود، به‌ویژه در مورد کیش، امکانات ترابری دریائی مناطق آزاد قشم و چابهار است که واقعیتی آشکار می‌باشد. در نتیجه روشن است که بهره‌گیری از جایگاه منطقه‌های آزاد در جلب سرمایه‌های خارجی مستلزم اقداماتی خواهد بود که در زیر به اختصار و اجمال به برخی از آنها اشاره خواهد شد:

— نخست آن که منطقه‌های آزاد به‌طور عام و انواع آن به‌طور خاص به‌گونه‌ای رسمی مورد تعریف قرار گیرند.

— در تانی با توجه به اینکه مناطق آزاد سه‌گانه مورد اشاره که به عنوان مناطق آزاد تجاری - صنعتی اعلام شده‌اند عاری از هرگونه وجه مشترکی با اینگونه مناطق و به عبارت دیگر مناطق پردازش صادرات می‌باشند و قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی مورد اشاره نیز با تمام کوششی که در تهیه آن اعمال شده است عاری از هرگونه

هند و به تبع آن آسیای جنوب شرقی شده است. در نتیجه امکان گسترش روابط بازرگانی با کشورهای اطراف این دریا، یعنی ترکمنستان، قزاقستان، فدراتیو روسیه و آذربایجان (ارمن)، گسترش، روابط بازرگانی با سایر جمهوریهای نواحی شرق و غرب این دریا، و از طریق کانال‌های ولگا و ولگا - دن با شمال و جنوب اروپا، گشوده شدن "راه ابریشم" جدید از طریق دریای مازندران، قزاقستان به مرزهای مغولستان و مناطق مرکزی چین، پیوستن کلیمناطی مذکور از طریق بندر عباس و بندر چابهار به اقیانوس هند و در نهایت برقراری ارتباط میان جمهوریهای ترکمنستان و تاجیکستان با مناطق جنوبی چین از یکسو، اقیانوس هند از سوی دیگر فراهم شده است و لذا به طور نمونه اکنون برای

ایجاد زیرسیستم جدید منطقه‌ای، زمینه جدیدی در روابط منطقه‌ای میان چین و جمهوریهای فدراتیو روسیه که در سه سوی آن قرار دارند، زمینه بالقوه‌ای را در آسیای میانه مرکزی و قفقاز تشکیل می‌دهند به وجود آورده است.

— تهدید سنتی ایران از سوی شمال، ظاهراً "از بین رفته و در نتیجه محدودیت‌های ایران در پهنه‌ی دریای مازندران و گیلان دیگر وجود ندارد، بنابراین ایران می‌تواند از این دریا - البته با رعایت کلیه ضوابط و معیارهای حفظ محیط زیست - به عنوان محور نیرومندی در بازرگانی خارجی خود بهره‌مند شود.

— رفع محدودیت‌های ایران در دریای مورد اشاره سبب برقراری رابطه اقتصادی میان این دریا و اقیانوس

مناطق آزاد در انواع متفاوت آن، باید پذیرفت که مزیت‌های نسبی سرمایه‌گذاری در این منطقه‌های سه‌گانه و آزاد، در صورت برخورد سنجیده و درست با موضوع، در مقایسه با سایر منطقه‌های آزاد جهان افزون بر منافعی و تسهیلات رایج و مشابه برقرار در انواع مناطق آزاد، به لحاظ برخورداری سرمایه‌گذاران از انرژی ارزان، بازار دوگانه داخلی و خارجی در خصوص عرضه کالاهای تولیدی و حتی بازرگانی، و در نهایت موقعیت ژئواکونومیکس (GEOECONOMICS) و بیژما ایران در سطح منطقه که با فروپاشی نظام حاکم بر اتحاد شوروی سابق (در ۲۱ دسامبر ۱۹۹۲ برابر ۲۱ آذر ۱۳۷۴) بی‌اندازه تشدید شده، از مرتبت بمراتب بالاتری برخوردار است، زیرا:

— ایران در زیر منطقه خاورمیانه که تا اندازه زیادی حالتی عربی دارد، از لحاظ سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در حاشیه قرار دارد.

— شرایطی که با فروپاشی نظام کمونیستی اتحاد جماهیر شوروی سابق ایجاد شده است، راه‌ورود ایران را با حفظ موقعیت خود در زیر سیستم خاورمیانه به زیر سیستم جدیدی که جمهوریهای نواحی تازه به استقلال رسیده آسیای مرکزی و قفقاز باشد، گشوده است و بنابراین ایران در این زیر سیستم از موقعیت بمراتب ممتازتری برخوردار شده است، موقعیتی که سبب تقویت هرچه بیشتر جایگاه ایران در زیر منطقه خاورمیانه شده است.

— بی‌تردید، این تغییر بزرگ و

و جاهت علمی- عملی برای اداره مناطق سه گانه مذکور که در واقع نوعی از انواع مناطق آزاد با عنوان "حوزه‌های جغرافیایی آزاد" FREE GEOGRAPHICAL AREA هستند، می‌باشد، بی‌تردید بایستی دربرخورد با موضوع و روش کار تجدید نظر کلی و دستکم به شرح زیر به عمل آید. به ویژه آن که با توجه و التفات، به این معنا که نگرش حاکم برانشاء قانون و نگرش به منطقه‌های آزاد به مناسبت موجود، عاری از ذات فعل و در عجل مغایر با سیاست دولت هبئی بر محدود کردن دامنه تصدیات دولتی می‌باشد. بهر حال:

- دولت و سازمانها و شرکتهای دولتی بایستی به استثنای فراهم سازی تسهیلات مالی- اداری لازم برای ایجاد و بهره‌برداری از منطقه‌های آزاد توسط افراد و شرکتهای خصوصی اعم از تجاری و تعاونی تا حد امکان از هرگونه مشارکت در سرمایه‌گذاری مستقیم و تصدی امور مربوط برحذر و منع شوند.

- با توجه به نوع فعالیت در منطقه‌های آزاد به طور اعم و در مناطق پردازش صادرات یا تجاری- صنعتی متداول در ایران به طور اخص، مسئولیت ایجاد و اداره و بهره‌برداری از این مناطق به منظور مشارکت دادن هرچه بیشتر صاحبان صنایع و سرمایه‌بازرگانی، عهده اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران به عنوان مرکز اطلاع رسانی و تبلیغ و برقراری ارتباط میان کلیه بنگاههای

اقتصادی کشور، واگذار شود.

- مسائل و مشکلات دیگری که در زمینه جلب سرمایه‌های خارجی و حتی داخلی برای سرمایه‌گذاری در این مناطق وجود دارند مانند: قانون کار و یامحدودیتهای دیگر در زمینه بازگشت با مجاز بودن خروج اصل و سود سرمایه، میزان سهم سرمایه‌گذاری خارجی در سرمایه‌گذار بهیچا و یا سایر محدودیتهایی که در این زمینه وجود دارد برطرف شود.

بدیهی است در این صورت مناطق آزاد کشوری توانند از عهدانجام نقش و جایگاه خود در اقتصاد و بازرگانی بین‌المللی به گونه‌ای بی‌سابقه برخوردار گشته، موجبات توسعه اقتصادی هرچه بیشتر کشور را فراهم سازند. به نظر می‌رسد هر راهی جز این، راهی خطا، اقدامی زیانبار و غیر قابل جبران و لذا نابخشودنی خواهد بود.

اما نکته‌ای که در پایان سخن اشاره به آن درخور اهمیت است این که یکبار برای همیشه باید روشن شود که آیا اصولاً "در کشوری که اقتصاد آزاد بازار همواره در آن از جایگاهی مستحکم برخوردار بوده و قوانین و مقررات جلب و حمایت سرمایه برای خارجی رانیز در اختیار داشته، ایجاد مناطق آزاد تجاری- صنعتی به نحو مورد عمل ضرورت دارد یا نه؟ و آیا نمی‌توان هدف از ایجاد مناطق آزاد را به نحو دیگری تأمین کرد؟ و این پرسشی است که مادر فرصت دیگری به آن خواهیم پرداخت.

اطلاعیه

توزیع نشریات و بروشورهای شما از طریق نشریات اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران

به منظور ارائه خدمات جدید به جامعه صنعتی، بازرگانی و اقتصادی کشور از طریق نشریات اتاق ایران شامل «نامه اتاق بازرگانی» (ماهنامه فارسی)، «فصلنامه ایران کامرس Iran Commerce» (نشریه سه ماهه به زبان انگلیسی) که در سطح کشور و در محافل اقتصادی و بازرگانی سراسر جهان توزیع می‌شوند، روابط عمومی آمادگی خود را برای توزیع بروشورهای تبلیغاتی مربوط به معرفی فرآورده‌های شما را همراه با نشریات مذکور اعلام می‌دارد. به این ترتیب بروشورها و نشریات تبلیغاتی شما به صورت جهانی و فراگیر همراه با نشریاتی که در سراسر جهان خواننده دارد، توزیع می‌شود.

به منظور مساعدت به خوانندگان (اعم از اعضای اتاق و غیراعضاء هزینه توزیع به شکل مذکور معادل هزینه‌های آگهی در نشریات مورد بحث در نظر گرفته شده است.

بدیهی است خوانندگان گرامی توجه خواهند فرمود نشریات تبلیغاتی و بروشورهایی به این ترتیب توزیع خواهد شد که از نظر انتشاراتی منطبق با موازین آگهی‌هایی که مجله براساس قانون مطبوعات اجازه انتشار آنها را دارد، باشد.

برای کسب اطلاع بیشتر با تلفن شماره ۸۳۸۳۳۳ و فاکس شماره ۸۸۲۵۱۱۱ تماس حاصل فرمائید.

روابط عمومی
اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران